ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЛЬОТЧИКІВ ДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ І НОРМАТИВНИХ ВИМОГ ДО НИХ

PROBLEM TENDENCIES OF PREPARATION OF FUTURE SOLDIERY PILOTS TO BATTLE FLIGHTS IN THE LIGHT OF MODERN CONCEPTUAL AND NORMATIVE REQUIREMENTS TO THEM

Стаття присвячена досі не дослідженій у вітчизняній військовій педагогіці тематиці виокремлення проблемних тенденцій підготовки військових пілотів до бойових польотів. Актуальність піднятої проблеми пов'язана з підвищеними оборонними запитами держави останніх шести років, поступовим переходом Збройних Сил України на стандарти НАТО, суттєвим науково-технічним прогресом у військовій авіації, що об'єктивно вимагають оновлення системи фахової підготовки курсантів – військових льотчиків. Підготовка останніх до бойових польотів розглядається як центральна підсистема системи їх фахової підготовки у вищому військовому закладі освіти. Автор здійснив пошук і виділення вказаних тенденцій шляхом екстраполяції наявних концептуальних вимог до військових пілотів (на основі аналізу доктринальних документів у галузі оборони і національної безпеки України) на реальний стан у системі вітчизняної військової авіаційної підготовки. Остання, як свідчить практика, залишається доволі консервативним елементом в освітньому процесі вищого військового закладу освіти України через закономірну орієнтацію на наявний авіаційний парк Повітряних Сил Збройних Сил України, що в середньому експлуатується вже 25–30 років і потребує глибокої модернізації. Розглянуті й охарактеризовані ключові соціальні, економічні, політичні, військові та організаційно-правові чинники, що впливають на формування тенденцій підготовки майбутніх військових льотчиків до бойових польотів. Проаналізовані доктринальні документи, дотичні до неї, дають підстави говорити про закладені в них концептуальні вимоги, що протирічають реальному стану речей у сфері бойової підготовки курсантів – військових льотчиків. Однією з головних причин цього є, на думку автора, наявні проблемні тенденції технічного відставання вітчизняного авіапарку і недосконалість військового менеджменту.

Ключові слова: військовий пілот, система фахової підготовки, підготовка до бойових польотів, концептуальні вимоги, вищий військовий заклад освіти.

The article is sanctified to the until now not investigational in home military pedagogics subjects of selection of problem tendencies of preparation of soldiery pilots to battle flights. Actuality of heaved up a problem is related to increase defensive queries of the state of the last six years, gradual passing of the Armed Forces of Ukraine to the standards of NATO, by substantial scientific and technical progress in air force, that objectively require updating of the system of professional preparation of students – soldiery pilots. Preparation of the last to battle flights is examined as a central subsystem of the system them professional preparation in higher military establishment of education. An author man-hunted and selection of the indicated tendencies by extrapolation of existent conceptual requirements to the soldiery pilots (on the basis of analysis of doctrine documents in industry of defensive and national safety of Ukraine) on the real state in the system of home military aviation preparation. The last, as practice testifies, remains sufficiently a conservative element in the educational process of higher military establishment of formation of Ukraine in force of appropriate orientation on the existent aviation park of Aircrafts of the Armed Forces of Ukraine that on the average is exploited already 25–30 and needs deep modernisation. Key social, economic, political, soldiery and organizationally legal factors that influence on forming of tendencies of preparation of future soldiery pilots to battle flights are considered and described. The analysed doctrine documents, tangents to her, ground to talk about the conceptual requirements that have contradiction to the real state of affairs in the sphere of the combat training of students – soldiery pilots stopped up in them. One of main reasons of it are there, in opinion of author, existent problem tendencies of technical lag of home aviation park and imperfection of military management.

Key words: military pilot, system of professional preparation, preparation to battle flights, conceptual requirements, higher military establishment of education.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.27>

Невзоров Р.В.,
канд. пед. наук,
начальник кафедри тактики авіації
Харківського національного
університету повітряних сил
імені Івана Кожедуба

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Якісна фахова підготовка професійних військових кадрів для потреб Збройних Сил України (далі – ЗС України) в умовах конфліктної геополітичної ситуації навколо України, зазіхання на її територіальну цілісність і державний суверенітет останніх шести років закономірно стала однією з домінант реформи сектору оборони і національної безпеки. Прийнятий державою на конституційному рівні євроатлантичний курс нашої держави та пов'язані з ним конвергенція й адаптація військових стан-

дартів НАТО об'єктивно диктують потребу модернізації системи підготовки військових фахівців загалом і військових пілотів зокрема.

При цьому однією з найбільш консервативних і важко змінних складових частин цієї системи залишається педагогічна модель вказаної підготовки (організаційна схема, освітні технології, освітньо-інформаційне середовище, засоби інтеграції навчання і виховання з науковими дослідженнями і практичною діяльністю тощо), що дісталася у спадок від радянської військово-освітньої

системи. Оцінити її реальну ефективність у сучасних умовах можна по-різному.

Одним з інструментів такого оцінювання є виокремлення й аналіз тенденцій функціонування системи, що в науковій практиці НАТО, а в останні роки і в ЗС України, розглядається як складова частина основного методу оборонного планування на основі спроможностей [1, с. 7]. Виділення серед тенденцій проблемних особливо важливе і цінне для розуміння реального стану системи (моделі) з метою її подальшого вдосконалення. При цьому ефективність такого підходу підвищується в разі його екстраполяції на наявні концептуальні і нормативні вимоги до основного суб'єкта системи – курсанта вищого військового закладу освіти (ВВЗО), в нашому разі – майбутнього військового льотчика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що тенденції підготовки майбутніх льотчиків до бойових польотів в ВВЗО України як самостійна військово-педагогічна проблема досі ще не досліджувалися. Науково-теоретичною базою, дотичною до нашого дослідження, слід вважати праці в галузі авіаційної психології і педагогіки таких авторів, як Д. Гандер, Н. Завалова, Б. Ломов, В. Маріщук, К. Платонов, Б. Покровський, В. Пономаренко та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Низка важливих тенденцій системи підготовки майбутніх військових льотчиків розглянута нині з військових, економічних і соціально-політичних позицій. Однак поза увагою науковців залишилися проблеми тенденції вказаної підготовки у світлі сучасних концептуальних і нормативних вимог до військових пілотів саме під педагогічним (військово-педагогічним) кутом.

Мета статті. Метою статті є виділення проблемних тенденцій шляхом аналізу наявних в Україні концептуальних і нормативних вимог до військових льотчиків.

Виклад основного матеріалу. Поняття «тенденція» (від лат. *tendo* – направляти, спрямовувати і пізньолат. *tendentia* – спрямованість, напрям) у широкому філософському сенсі означає напрям розвитку певного об'єкта, явища, процесу (напр., сфер суспільного життя – культури, політики, релігії тощо); відповідно до системи, як правило, вживається на означення наявних у неї стійких властивостей, відносин та ознак, що можна вважати, з певною часткою умовності, проявом локального закону. Останнім часом як синонім до цього поняття широко використовується термін «тренд».

Тенденції складаються під впливом загально-суспільних запитів і очікувань, соціальних, економічних процесів, розвитку систем вищого рівня (наприклад, підсистема фахової підготовки військових льотчиків у ВВЗО України не може не змінюватися під впливом змін і модернізації у загальній вітчизняній системі вищої військової освіти).

Під проблемними ми розуміємо такі наявні тенденції, які несуть ризики зниження якості підготовки майбутніх військових пілотів до бойових польотів, сприяють стагнації наявної системи підготовки та, в кінцевому рахунку, приводять до ослаблення оборонно-стримуючого потенціалу ПС ЗС України.

Вже традиційно у межах виконання авторського дисертаційного дослідження ми пропонуємо розглядати фахову підготовку майбутніх військових льотчиків як комплекс спеціальних, спеціально-тактичних навчальних дисциплін і курсів, а також спеціалізованого тренажерного, фізичного та фізіологічного навчання, що становить базовий компонент професійної підготовки військових пілотів у ВВЗО і спрямований на формування у них спеціальних військових льотних компетенцій та фахової готовності до виконання бойових завдань [2, с. 249; 3, с. 47]. По суті, йдеться про педагогічну систему, в межах якої доцільно виділити центральну підсистему (систему меншого рівня) – підготовку до бойових польотів. Останні становлять головний зміст фахової підготовки й основу майбутньої професійної діяльності курсантів – військових льотчиків, а тому цій підсистемі ми відводимо центральне місце.

Загальна теорія систем переконливо доводить, що будь-яка система (крім цілком ізольованої, що буває фактично тільки в теорії, гіпотетично), в тому числі освітня і педагогічна, перманентно відчуває вплив і трансформується під впливом різноманітних чинників [4, с. 15]. Найсуттєвішими чинниками впливу на педагогічну систему підготовки майбутніх військових льотчиків як систему так званого «суспільного типу» є: соціальні (суспільні запити, очікування і бачення місії Повітряних Сил ЗС України (далі – ПС ЗС України), соціальний статус і престиж військових льотчиків, їхні кар'єрні перспективи тощо); економічні (рівень матеріального забезпечення відповідного роду військ, фінансовий захист військових кадрів тощо); політичні (загальна візія ЗС України в сучасній геополітичній і зовнішньополітичній ситуації, перехід на відповідні стандарти НАТО); власне військові (наявність високої ймовірності військової загрози, стримуючий характер військово-повітряної доктрини тощо) та організаційно-правові. Поєднання цих факторів і формує концептуальні та нормативні вимоги до військових льотчиків і до системи їхньої підготовки до військових польотів. Так, комплекс загальновійськових і спеціальних професійних компетенцій, закладених розробниками військово-освітніх стандартів як базис змісту освіти майбутніх військових пілотів, зазнав впливу процесу поступового переходу українських Повітряних Сил на стандарти і рекомендації НАТО, з одного боку, та досвіду ООС-АТО – з іншого (політичні та військові чинники); методика тактичної льотної

підготовки орієнтована на можливості наявної в складі ВВЗО і ПС ЗС України авіатехніки та обладнання, а також тренажерної бази (економічні чинники); порядок організації освітнього процесу курсантів – майбутніх військових льотчиків – визначають як традиції вітчизняної вищої військової школи, так і законодавчо відображена концепція національної системи освіти (соціальні й організаційно-правові чинники).

Закріплення наявних концептуальних вимог простежується на рівні аналізу базових доктринальних документів сучасної України в галузі оборони і національної безпеки, прийнятих після початку неоголошеної гібридної війни проти нашої держави у 2014 р.

Чинні Стратегія національної безпеки України 2015 р. та Воєнна доктрина України 2015 р. передбачають «запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу для органів сектору безпеки і оборони» [5], а нова Воєнна доктрина України 2015 р. – реформування системи військової освіти і підготовки кадрів [6]. З цих стислих формулювань випливають важливі логічні умовиводи: по-перше, наявна система підготовки професійних військових кадрів, у тому числі для ПС ЗС України, вочевидь недостатньо задовольняє новітні оборонні потреби держави; по-друге, вказана система повинна бути модернізована з акцентом на більш тісне поєднання теоретичної і практичної складових частин професійної військової підготовки. Екстраполяція цих умовиводів на вимоги до військових льотчиків дає в результаті очевидний висновок про необхідність посилення бойової підготовки (підготовки до бойових польотів) в загальній структурі їхньої фахової підготовки. Однак посилення бойового складника практично неможливе без оновлення наявного авіапарку, переходу на нові типи бойових авіакомплексів (БАК), що відповідають новим оборонним завданням Повітряних Сил. Досить лише зауважити, що літаки Су-25, Су-27 та МиГ-29, що стоять на озброєнні тактичної авіації ПС ЗС України нині й експлуатуються в середньому вже 25–30 років, належать до 4-го покоління бойових літаків, у той час як потенційний противник активно поповнює в останні роки свій авіапарк літаками покоління 4+ (Су-30, Су-33), 4++ (Су-35, МиГ-35), а з 2019 р. – 5-м поколінням бойових літаків (Су-57). Цей факт об'єктивно вимагає зміни тактичної конфігурації підготовки до протидії і протистояння цим типам БАК потенційного противника. При цьому всі військово-повітряні фахівці, з якими довелося спілкуватися автору, зазначають, що в умовах військово-технічного відставання українській системі військово-авіаційної підготовки доводиться компенсувати його інтенсифікацією тактичного відпрацювання, педагогічні й методичні можливості якого доволі обмежені і в середній перспективі

повністю вичерпаються. Отже, технічне відставання вітчизняного військово-авіаційного парку можна вважати проблемною тенденцією підготовки майбутніх військових льотчиків до бойових польотів, що впливає на їхній фаховий рівень.

Очевидно, найбільш цікавим у межах предмета цієї статті є такий доктринальний документ, як Візія Повітряних Сил 2035 (The Air Force Vision 2035), що була схвалена рішенням Військової ради Командування ПС ЗС України від 15.05.2020 р. й публічно анонсована на офіційній сторінці Командування ПС ЗС України в соціальній мережі Facebook 19.05.2020 р. [7]. Документ визначає призначення та завдання Повітряних Сил у структурі ЗС України, виклики і загрози національній безпеці (зокрема в повітряному просторі), опис операційного середовища, у якому ПС ЗС України виконуватимуть свої завдання, цільову модель розвитку та вимоги до необхідних спроможностей з оцінкою потреб у ресурсах. Червоною рисою бачення авторів документа майбутнього ПС ЗС України на найближчі п'ятнадцять років є кардинальне переоснащення вітчизняного військового авіапарку – озброєння єдиним типом багатоцільового винищувача покоління 4++ закордонного виробництва (типу Saab JAS-39E/F Gripen, F-16 Block 70/72 або інші) [8]. Однак тут закладена й основна проблема: конкретний тип винищувача для тактичної авіації не визначено, заплановане фінансування перевищує сьогоднішній відповідний ліміт оборонного бюджету, а підготовку до навчання військових пілотів на нових БАК потрібно вже починати. Останнє означає, що потрібно вносити корективи в існуючу педагогічну модель, залучати новий для українських ВВЗО методичний інструментарій, розширювати освітньо-інформаційне середовище тощо. Центром наукової розробки нової дидактичної системи навчання закономірно мусить стати єдиний в Україні ВВЗО, що готує військових пілотів, – Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Проте без конкретних вихідних параметрів об'єкта навчання (технічних і тактико-технічних характеристик багатоцільового винищувача, яким планується озброїти бойові частини тактичної авіації ПС ЗС України) реалізувати вказане немає можливостей. Крім того, перехід на новий тип БАК, більш технологічний і складний в тактичному плані, вочевидь потребує корективів базових професійних компетенцій майбутнього військового льотчика, що потребуватиме зміни дидактичного арсену освітнього процесу (приміром, підвищені вимоги до військово-технічної підготовленості вимагатимуть включення в процес навчання нових дисциплін, інтенсифікацію програмно-інформаційної складової, розроблення нових методичних прийомів наземної, насамперед тренажерної, підготовки

тощо). Отже, недосконалість наявного військового менеджменту також слід вважати проблемною тенденцією підготовки майбутніх військових льотчиків до бойових польотів.

Висновки. Таким чином, основними проблемними тенденціями, що негативно впливають на підготовку майбутніх військових льотчиків до бойових польотів у світлі концептуальних вимог до них, слід вважати технічне відставання авіапарку та недосконалість військового менеджменту ПС ЗС України. Подальший аналіз вказаної підготовки крізь призму інших аспектів (наприклад, дидактичного арсеналу, що використовується у ВВЗО на протязі кількох останніх десятиріч) сприятиме пошуку додаткових подібних тенденцій, чітке розуміння яких дасть змогу вдосконалити педагогічні моделі і систему фахової підготовки військових пілотів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджені Міністерством оборони України 12.06.2017 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/Recommendationson_CBP_120617.pdf (дата звернення: 13.01.2021)
2. Невзоров Р.В. Наземне навчання бойовим польотам як умова якісної фахової підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1 (95). С. 248–256.
3. Невзоров Р.В. Створення педагогічної системи забезпечення якості наземного навчання бойовим польотам майбутніх льотчиків тактичної авіації у контексті поступу України до НАТО: до постановки проблеми. *Modernization of the education system: world trends and national peculiarities*. Kaunas, Lithuania. 2020. Р. 45–50.
4. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем: обзор проблем и результатов. *Системные исследования. Ежегодник*. Москва: Наука, 1969. 203 с.
5. Указ Президента України № 287/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 13.01.2021).
6. Указ Президента України № 555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 12.01.2021).
7. Офіційна Facebook-сторінка Командування Повітряних Сил Збройних Сил України. – Електронний ресурс: <https://www.facebook.com/kpszs> (дата звернення: 12.01.2021).
8. Візія Повітряних Сил 2035. Вінниця : Командування Повітряних Сил Збройних Сил України, 2020. 42 с.